
MEDEDELINGEN

VAN HET

CYRIEL BUYSSE

GENOOTSCHAP

XXX

JUBILEUMEDITIE

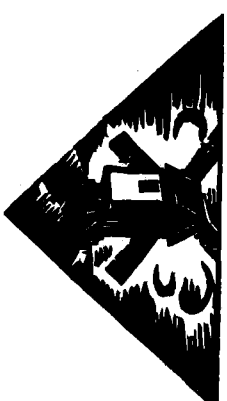
LIBER AMICORUM A.M. MUSSCHOOT

De derigste aflevering van de *Mededelingen* kan ook aan niet-leden toege-
stuurd worden tegen betaling van 20 euro.
De *derde t.e.m. megentuuintigste aflevering zijn nog beschikbaar tegen*
elk 20 euro.

Bedragen storten op rekening 290-0019692-22 van het Cyriel Buysse
Genootschap vzw,
Bromelastraat 28, 9040 St.-Amandsberg-Gent.
Voor Nederland: BNP Paribas-Fortis België, BIC: GEBABEBB;
IBAN: BE06-2900-0196-9222.

Alle correspondentie en bestellingen zenden aan de redactie:
Cyriel Buysse Genootschap, p.a. Yves T'Sjoen, Universiteit Gent,
Blandijnberg 2, B-9000 Gent.
ISSN 0772-1455

Deze uitgave wordt gesteund door:

omvang, samenstelling en stijl van de tekeningen erg op elkaar lijken, is het contrast inzake papierkeuze groot: In *Les Colchiques* wordt nog het best mogelijke onder de krappe tijdsomstandigheden aangeboden, terwijl dat aspect bij *Het "Ezelken"* uitgesproken karg te noemen is.³⁷ Reden temeer om *Het "Ezelken"* te beschouwen als een attentie, bestemd voor de 'inner circle', gedrukt zonder uitgesproken economische motieven.³⁸ Alleen zo'n publiek zou dan ook de misdruk op omslag en titelbladzijde tolereren.

Tot mogelijke veronachtzaming en daarop volgende verwaarlozing van *Het "Ezelken"* kan een samenspel van factoren bijgedragen hebben. Dille spreekt in de aanhef van het colofon ongewild emfatisch van 'dit boek'. Een eventuele lezer – en zeker koper – van een volgende generatie verwacht daarbij een complete tekst, niet dat die afbreekt na vier bladzijden. En het hele 'boek' bestaat uit vijf losse, zelfs niet ingenaide, niet gepagineerde dubbelbladen. Voeg daarbij de misdruk op omslag en titelbladzijde. Geen wonder dat de editie antiquarisch omschreven werd als 'fragment' en wetenschappelijk gecatalogeerd kon worden als 'proefdruk'.

Het "Ezelken" van Frans Dille is in dubbele zin een curiosum. Van bij de aanvang was het een zeer zeldzaam, nauwelijks verspreid bibliofiel item. Maar dat bibliofiel karakter wordt schijnbaar opgeheven door wat voor dat type van boek essentieel is: het uiterlijke – verwacht elitaire – aspect. De afgebroken tekst, de misdruk, de losse bladen, de goedkope papiersoort werken verstorend en trekken de aandacht, meer dan de fraaie lay-out, het keurige zetsel en de kwaliteit van de tekeningen. Voor boekenliefhebbers in het algemeen en Buyse-verzamelaars in het bijzonder geldt hier de waarschuwing: hoed u voor een lichtvaardig oordeel!

(37) De prijs voor een exemplaar van *Les Colchiques* (100 frank) was dan ook allesbehalve gering: de oorlogsuitgaven van Buysses romans *3. Bolleken*, *Sursum Corda* en *in Letuu van Vlaanderen* bij uitgeverij De Lage Landen en gedrukt op minderwaardig papier kostten bij verspreiden 15 frank, later 8 frank.

(38) De hierboven reeds vermelde toevoeging in Dilles handschrift 'Van harte aan...' onder het colofon in exemplaar nr. 2 wijst duidelijk in de richting van een gift.

NATIONALE BEELDVORMING: EEN CONFORMISTISCH TREKJE BIJ CYRIEL BUYSSSE

door

Luc van Doorslaer

Dertig jaar Buyse-studie en -belangstelling in de *Mededelingen* leveren een indrukwekkend veelzijdig palet aan invalshoeken en thema's op. Het is opvallend dat daarbij relatief weinig aandacht besteed is aan de nationale en culturele beeldvorming bij Cyriel Buyse. De auteur reisde, naar de normen van zijn tijd, uitzonderlijk veel en zijn beschrijvingen bevatten heel wat evaluatieve elementen die berusten op nationale categorieën. In onze geglobaliseerde en internationale tijden lijkt onderzoek naar nationale beeldvorming minder hip. Maar het denken in nationale categorieën (en de daarbij horende vooroordelen en stereotypen) is ook vandaag de dag alomtegenwoordig. Op het moment dat ik deze regels schrijf, is de Oekraïens-Russische crisis volop aan de gang, waarbij stereotypen volop bepalend zijn voor gegronde en vooral minder gegronde oordelen.

Intercontinentale imagologische aanzetten

In de voorbije 29 nummers van de *Mededelingen* zijn er in hoofdzaak twee bijdragen geweest die beeldvorming bij Buyse onder de loep hebben genomen. In beide gevallen ging het dan om beeldvorming over andere continenten, zodat als continentaal gepercipieerde culturele verschillen en stereotypen nog meer op de voorgrond stonden dan nationale. In de bijdrage van Sofie Couwenbergh wordt gefocust op het Afrikabeeld zoals dat in het Westen bestaat en door Buyse in 'De zwarte kost' wordt gebruikt.¹ Ze stelt vast dat een aantal klassieke stereotiepe tegenstellingen tussen Afrika en het Westen veelvuldig bij Buyse aan bod komen. De tegenstelling tussen het primitieve en de beschaving bijvoorbeeld, net als het heidendom versus het katholicis-

(1) S. Couwenbergh, 'De dierlijke beschaving. Hoe een Afrikabeeld het Westen typeert in *De zwarte kost* van Cyriel Buyse', in *MCBG XXIV*, p. 151-168.

me, of ook de seksuele losbandigheid tegenover de ingetoomde westerse zeden. Tegelijkertijd wijst Couwenbergh er echter ook op dat de stereotypen bij Buysse niet enkel bevestigd, maar geregeld in een literaire draai ook omgekeerd worden. Vele eigenschappen worden immers ontmaskerd als vermeend westers via de concrete gedragswijzen van personages. Hoewel Buysse in 'De zwarte kost' de bestaande Afrikastereotypen dus zeker 'niet volledig ondergraaft', zorgt hij evenmin voor een ongenueerde bevestiging.²

Zes jaar eerder schreef Leen Maes al een uitgebreide bijdrage over de beeldvorming van Amerika in het (vroeg) werk van Buysse.³ Ze beroept zich daarbij expliciet op de comparatistische leer van de beeldvorming wanneer ze haar bijdrage in de ondertitel 'een imagologische benadering' noemt. Hoewel haar bronnen maar één publicatie bevatten die als imagologisch gecatalogeerd kan worden (die van William L. Chew), is het toch een verdienstelijk artikel dat in zekere zin aansluit bij de 'tweede golf' van imagologische belangstelling.

De eerste golf was grotendeels een eenmansonderneming van Hugo Dyserinck in de jaren 1970, als onderdeel van de vergelijkende literatuurwetenschap. De voorbije 15-20 jaar echter zijn imagologische inzichten dieper uitgewerkt, gestructureerd en gesystematiseerd door verschillende auteurs. In het bijzonder de erudiete comparatist Joep Leerssen, hoogleraar Europese Studies in Amsterdam en winnaar van de Spinoza-prijs, komt daarbij een grote verdienste toe. De tweede golf heeft duidelijk gemaakt dat de imagologie geen theorie is van nationale of culturele identiteit, maar wel van de representatie. Een belangrijk standaardwerk is intussen het boek dat Leerssen samen met Manfred Beller samenstelde, waarin een aantal belangwekkende theoretische achtergrondbijdragen gekoppeld worden aan de (deel)resultaten van imagologisch onderzoek toegepast op representatie per land of regio in de literatuur.⁴

De imagologie is zich erg bewust van de geladenheid van termen als 'volk', 'identiteit' of 'natie'. Niettemin neemt ze de afgelepen de-cennia heel bewust een descriptief standpunt in, want 'it is the aim

of imagology to describe the origin, process and function of national prejudices and stereotypes, to bring them to the surface, analyse them and make people rationally aware of them. But it would be illusory to think that we can remove the affective reasons for our prejudices'.⁵

Maes beschrijft in haar bijdrage de stereotiepe beeldvorming over Amerika in Buysse's oeuvre. Eerst en vooral is er de dominantie van de overweldigende natuurspracht en de 'onaangeroerde wildernis' waar de natuur zich in al zijn glorie tentoonstelt, gekoppeld aan de afkeer van Buysse voor te grote industrialisering.⁶ Het is een vaak weerkerend thema in imagologisch onderzoek, in het bijzonder wanneer die kenmerken ook getransfereerd worden op de inwoners van een land of streek. Meer dan een eeuw later wijst recent onderzoek uit dat de beeldvorming van Canada en Australië nog altijd vaak steunt op de dominantie van de overweldigende natuur. Zo heeft Helen Frank uitgebreid beschreven hoe Australië wordt voorgesteld in vertaalde Franse kinderliteratuur, met een bijna exclusieve klemtoon op de constructie van de natuurkwaltiteiten en een veel beperktere aandacht voor de culturele, geïurbaniseerde kant van Australië.⁷ Een heel vergelijkbaar beeld schijnt verspreid te zijn over Canada in de Duitse vertaalde kinderliteratuur, zo blijkt uit het onderzoek van Martina Seifert. De perceptie van Canada in Duitse kindergen en -fantasie blijft zo ongeveer beperkt tot 'the "great white North", with its backwoods, bears, and men surviving against all odds, [...] a situation that is only gradually beginning to incorporate the occasional girl protagonist or urban setting'.⁸

Andere kenmerken of stereotypen van Amerika die Maes distilleert uit het werk van Buysse, zijn het materialisme, het patriotisme en de competitieve rivaliteit, dit laatste ook gekoppeld aan economische en technologische (f)evolutie. Een kenmerk als 'de sociale gelijkheid in Amerika' behoort strikt genomen niet echt tot een imagologische

(2) S. Couwenbergh, 'De dierlijke beschaving', p. 167.

(3) L. Maes, "'Joia, t' en 'n oardig land, Amerika'", Een imagologische benadering van Amerika door de literaire realiteit van Cyriel Buysse, in *MCBG* XVIII, p. 69-92.

(4) M. Beller en J. Leerssen (red.), *Imagology: The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters*, Rodopi, Amsterdam/New York, 2007.

(5) M. Beller en J. Leerssen (red.), *Imagology*, p. 11-12.

(6) L. Maes, "'Joia, t' en 'n oardig land, Amerika'", p. 75.

(7) H.T. Frank, *Cultural Encounters in Translated Children's Literature. Images of Australia in French translation*, St. Jerome, Manchester/Kinderhook, 2007.

(8) M. Seifert, 'Selecting Canadiana for the Young: the German Translation of English Canadian Children's Literature', in L. von Flotow en R.M. Nischik (red.), *Translating Canada*, University of Ottawa Press, Ottawa, 2007, p. 219-242.

analyse.⁹ Het is meer een sociologisch kenmerk, terwijl de imagologie een discoursanalytische aanpak vereist. Het is een subdiscipline die geen maatschappelijke kenmerken of identiteiten bestudeert, maar wel de representatie (en dus constructie) van identitaire kenmerken en vooroordelen. 'Imagology is not a form of sociology; it aims to understand a discourse rather than a society'.¹⁰

Binnen Europa

Maar we hoeven Europa niet uit om bij Buysse nationale en regionale stereotypen terug te vinden. Laten we het dichtst bij huis beginnen. Bij Buysse's huis, of huizen, en dus in Vlaanderen en Nederland. De beeldvorming van andere landen wordt door Buysse vaak op een complementaire manier gebruikt, om tegelijkertijd ook iets over *Vlaanderen of België* te vertellen. Zo wijst Maes er bijvoorbeeld op dat Amerika's materialistische overvloed als aanleiding gebruikt wordt om te wijzen op de sociale misbruiken in Vlaanderen.¹¹ Dat is zeker gedeeltelijk zo, maar het lijkt me wat eenzijdig Buysse-vriendelijk om daaruit te besluiten dat 'de wederzijdse kracht van nationale stereotypen op een opbouwende en niet op een denigerende manier werkt'.¹² Hoewel Buysse stereotypen inderdaad soms literair functionaliseert en balanceert, zijn er ook nogal wat passages te vinden waar unidimensionele, conventionele stereotypen overheerst. Dat geldt voor zijn literaire, maar in het bijzonder ook voor zijn journalistieke werk. Buysse's beeldvorming over Vlaanderen (gedeeltelijk dus een zelfbeeld) is daar een bekend voorbeeld van. Vaak is ze gelinkt aan nationale of nationalistische invalshoeken en de gewijzigde visies van Buysse over Vlamingen en Fransijons. Die zijn eerder uitvoerig beschreven door A.M. Musschoot in de inleidingen tot het *Verzameld Werk*, of door mezelf in een bijdrage over de politieke standpunten van Buysse.¹³ Ook Joris van Parys wijst in zijn Buysse-biografie op de passage in 'Koele beschouwingen over een warme zaak' (1922),

waarin Buysse België definitief ziet uiteenvallen 'in twee "rassen", Franstaligen en Vlamingen, die respectievelijk de zijde zullen kiezen van Frankrijk en Duitsland'.¹⁴ Zo'n *raciale* categorisering is uiteraard een voedingsbodem waarop stereotypen welig kan bloeien.

In de beoordeling van de verhouding *Nederland-België* is Buysse's houding niet altijd gespeend van enig eigenbelang. Na de oorlog voerde België een heftige campagne voor gebiedsexpansie ten nadele van Duitsland, maar ook Nederland. De verworpen annexionistische pogingen om Zeeuws-Vlaanderen en Nederlands-Limburg op te eisen, worden vooral gesteund door de Brusselse kranten *La Nation Belge* en *Le Soir*.¹⁵ De anti-Belgische stemming die daardoor in Nederland ontstaat, leidt tot het ontslag van Buysse als correspondent voor de *Haagsche Post*. De auteur stelt vast dat de internationale sympathie voor Nederland erg gegroeid is door die hetze. 'De Belgische annexionisten hebben ons het leven in Holland onmogelijk gemaakt. [...] Knappe jongens in *Nation Belge*, *Soir* en tutti quanti!'¹⁶

Een klassieke stereotypenring die verder over de Nederlanders opduikt, is de 'ellendige deftigheid', die hij o.m. in een interview op de korrel neemt: 'In den ondeftigste Hollander is bij slot van struk nog een deftigheid, die u verkilt. De Hollanders zijn heel aangenaam in hun uiterlijken omgang en heel beschaafd. Maar plots schiet hun deftigheid uit de hoek en ge voelt u bevriezen'.¹⁷ Uiteraard spelen bij dit soort stereotypen ook heel erg de Haagse kringen waarin Buysse verkeerde, een doorslaggevende rol. In die zin waren het ongetwijfeld vooral *social* bepaalde ervaringen, maar Buysse vertaalt ze in de vorm van *nationale* stereotypen. Vergelijkbaar is zijn beschrijving van Nederland in de enquête van *De Telegraaf*, waarin hij beschrijft wat hem na de oorlogservaringen treft in Nederland: 'Dat is de kalmte, die een weinig op slaperigheid gelijkert en de rustigheid, die bijna van een doodslaap is, welke het land en het Hollandse volk (thans) eigen zijn. Men is verbaasd, en men zou bijna lust hebben ze door mekaar te schudden'.¹⁸ In deze beide voorbeelden gaat het dus om

(9) L. Maes, "Joas, 't en 'n oardig land, Amerika", p. 77.

(10) M. Beller en J. Leerssen (red.), *Imagology*, p. xiii.

(11) L. Maes, "Joas, 't en 'n oardig land, Amerika", p. 87.

(12) L. Maes, "Joas, 't en 'n oardig land, Amerika", p. 87.

(13) L. van Doorslaer, 'Politieke standpunten in het werk van Cyriel Buysse', in *MCBG* VI, 1990, p. 21-31.

(14) J. van Parys, *Het leven, niets dan het leven*. Cyriel Buysse en zijn tijd, Houckel/Atlas, Antwerpen/Amsterdam, 2007, p. 591.

(15) J. van Parys, *Het leven, niets dan het leven*, p. 565.

(16) J. van Parys, *Het leven, niets dan het leven*, p. 566.

(17) J. van Parys, *Het leven, niets dan het leven*, p. 241.

(18) J. van Parys, *Het leven, niets dan het leven*, p. 520.

een interview en een enquête, waardoor er geen sprake is van literaire verwerking. Het toont aan dat Buyse wel degelijk traditioneel dacht en oordeelde in nationale categorieën.

Van twee Romeanse landen is de beeldvorming goed te bestuderen via Buysses reisverhalen. Al klopt die genrebenaming niet helemaal wanneer het *Italië* betreft, want daar gaat het vooral om vaak losse notities die gemaakt werden tijdens zijn huwelijksreis, niet om echte reisverhalen. Ze staan in hoofdzak beschreven in de *Mededelingen*-bijdrage van Patrick Lateur.¹⁹ Een voltreffer was die reis bijkijkbaar niet, alvast niet wat Buysses idee over het land en zijn bevolking betreft, zoals hij twintig jaar na de reis kond deed: 'Ik houd over 't algemeen weinig van modern Italië en minder nog van de moderne Italianen. Het land is mij te vies, en het volk, – die operette-palassen –, kunnen soms zeer onhebbelijk zijn. [...] Wat mijn persoonlijke ervaringen betreft, nooit heb ik in dat land gereisd, of in een minimum van tijd had ik er ruzie, ongedierte en slecht geld'.²⁰ Erg genuanceerd klinkt dat niet, maar dat is een kenmerk van stereotypering en nationale veralgemening, zoals die ook in de reisnotities uit 1896 zelf aan bod kwamen: 'Les Italiens s'empressent et se carressent comme des femmes'.²¹ Zoals we verderop over Frankrijk ook nog zullen zien, geven reisnotities van één land er wel aanleiding toe om de nationale clichés aan te vullen met, of te nuanceren door regionale verschillen. Onvermijdelijk merk je verschillen binnen datzelfde land op, die je dan moeilijk nog volgens nationale categorieën kunt generaliseren. Dat geldt ook voor Buyse, in het bijzonder wanneer hij Napels bezoekt. Er zijn kenmerken die hij in Napels ervaart, maar toch nog gedeeltelijk in verbinding brengt met heel Italië, zoals: 'Afzetterij comme parout. Quantité d'enfants'.²² Of wanneer hij geconfronteerd wordt met de niet-deftigheid van de afbeeldingen in een Napolitaans museum, schrijft Buyse over 'les peintures obscènes' die '[zo] wulpsch mogelijk' worden weergegeven.²³ Zoals vrijwel altijd bij beeldvorming, is het referentiepunt doorslaggevend. Nederlanders vindt Buyse

irritant deftig (vanuit zijn Vlaamse referentie), Italianen vindt hij obscene en wulps (vanuit zijn noorderse referentie). Maar af en toe worden de nationale categorieën dus regionaal gespecificeerd, zoals wanneer hij de 'saleté des Napolitains' beschrijft.²⁴

De regionale specificatie is een kenmerk dat veel vaker opduikt in zijn reisverhalen over *Frankrijk*. Hier gaat het om verschillende langere reizen met de auto, die ik eerder heb samengebracht in de bundel *Reizen van toen*.²⁵ Door de hoeveelheid aan informatie is diversificatie onvermijdelijk, zowel qua regio als qua tijd. Nationale stereotypen zijn een te beperkt instrument om die diverse informatie te varen. Zowel steden (zoals in het geval van Napels voor Italië) als streken komen in aanmerking voor die nuancering. Laat me een voorbeeld citeren over de beschrijving van het Baskenland in *De vrolijke tocht*. 'Dat is als de kleur zelf van de gehele Baskische streek. De gezichten van de mensen zijn bruin, hun kleren zijn bruin, hun wagens en ploegen en karren zijn bruin. Zij lijken een stille, ernstige, sobere, ietwat gedrukte bevolking. Ook hun kinderen – en hier komen ze veel talrijker voor dan overal elders in Frankrijk – hebben dat stil-gedrukte over zich. Van hun taal, die men zelden luid hoort spreken, begrijpen wij geen jota'.²⁶

Dit is niet enkel een mooi voorbeeld van een regionale stereotypering, bovendien illustreert deze passage ook het gebruik van *essentialistische* kenmerken: een natuurlijk gegeven als landschapskleur wordt geassocieerd met karakterkenmerken van de bevolking, tot de taal toe. De imagologie heeft uitgebreid beschreven hoe etnisch essentialisme de norm was in de negentiende en de eerste helft van de twintigste eeuw. De tegenovergestelde visie, de *constructivistische* benadering van nationale representatie en nationale identiteit, heeft pas na de tweede wereldoorlog steek aan belang gewonnen. In die zin gebruikt Buyse dus middelen van nationale beeldvorming die heel conventioneel waren in zijn tijd. Overigens wijst Leerssen erop dat de essentialistische benadering, ook in het onderzoek, alle behalve uitgestorven was, maar wel gewoon uit de mode. Sinds de jaren negentig ziet hij ze opnieuw aan kracht toenemen.

(19) P. Lateur, 'Buyse in Zuid-Italië. Notities van een huwelijksreis', in *MCBG XXIV*, 2008, p. 7-16.

(20) P. Lateur, 'Buyse in Zuid-Italië', p. 8.

(21) P. Lateur, 'Buyse in Zuid-Italië', p. 13.

(22) P. Lateur, 'Buyse in Zuid-Italië', p. 11.

(23) P. Lateur, 'Buyse in Zuid-Italië', p. 11.

(24) P. Lateur, 'Buyse in Zuid-Italië', p. 11.

(25) Cypriel Buyse, *Reizen van toen. Met de autobiel door Frankrijk*. Samengesteld door Luc van Doorslaer, Manteau, Antwerpen/Amsterdam, 1992.

(26) Cypriel Buyse, *Reizen van toen*, p. 89.

Ethnic essentialism in the style of Grimm and Taine remained noticeable when other scholars began to treat nationalism as a historical phenomenon; it remained particularly strong in the *völkisch* oriented studies of the period 1900-1945. Nor has the belief in real, objective national characters ever been wholly obliterated by constructivist analyses. The revival of national attitudes in the 1990s (both in politics and in the field of scholarship) is not so much a re-appearance of something that had disappeared, as rather a new upsurge of something which in the previous decades had been unfashionable.²⁷

In mijn inleiding tot *Reizen van toen* ben ik al uitgebreider ingegaan op Buysse's aversie voor Parijs.²⁸ De overwegend rurale instelling van Buysse boiste met heel wat elementen van de Parijse grootstadsculatuur: criminaliteit, 'slechte' smaak, snobisme, mode, Franse authenticiteit die plaats heeft moeten maken voor kosmopolitisme. Parijs zal voor hem altijd 'een dievenhol, een "mauvais lieu", een moordkuil, een bordeel' blijven. 'En daarenboven een vuil, lelijk, triestig, vervelend bordeel'.²⁹ In *Super-indrukken van Parijs in 1923* zijn heel wat illustraties daarvan te vinden. De Parijse beeldvorming wordt geregeld ook gelinkt aan Parijsens of vooral Parisiennes. Zoals de gezelschapsdame die beschreven wordt als 'geverfd, gepoeierd, met blote hals en misschien wel echte parlenketting. Misschien ook niet echt, doch dat doet weinig ter zake'.³⁰

Een bekend procédé in de imagologie, en heel zeker ook in Buysse's literaire middelen, is dat van het contrast. De door Buysse gehanteerde contrasten zijn vaak gebaseerd op nationale, al dan niet geconstrueerde tegenstellingen. Wanneer hij 'de' (dus typische) Franse zwerver of 'chemineau' beschrijft, vergelijkt hij het traditioneel-romantische karakter van de chemineau met drie andere types op basis van nationaliteit of herkomst: 'In niets lijkt hij op de haveloze, Amerikaanse "tramp", noch op de weerzinwekkend-vuile, Italiaanse "lazzarone",

noch op de gedegradeerde, noordelijke landloper'.³¹ Niet toevallig drie delen van de wereld waarmee hij op basis van eigen ervaring kan vergelijken. Maar tegelijkertijd verstelt Buysse bestaande stereotypen van bepaalde landen, door ze te projecteren op een aantal 'kenmerkende' zwerverstypes.

In de meeste gevallen echter wordt niet gecontrasteerd met Amerika of Italië, maar wel met Nederland of Vlaanderen. Wanneer hij een tentenkamp in Lens bezoekt bijvoorbeeld, in het bijzonder een hoekje genaamd 'Hollands Dorp': 'Het is er zindelijk en minder rommelig dan het overige van de grote tentenstad en men verwacht er als 't ware de welbekende klederdracht van Volendam of Marken, of op zijn minst de traditionele poffertes-en-wafelkransen van de Hollandse kernissen'.³² Of hoe een reis door Frankrijk een aanleiding kan zijn om ook Hollandse clichés aan te scherp. Dat geldt zeker ook in de vergelijkingen met Vlaanderen. Erg vaak beschrijft Buysse Franse dorpen en steden als kleurloos, grijs, grauw. In zijn ervaring was dat het tegenovergestelde van de frisheid die hij met Vlaanderen associeerde. Zoals bij het begin van *De laatste ronde*, wanneer hij met zijn kompanen de eerste Franse dorpen aan de grens ziet. 'Ik zeg: de *zwarte*, Franse grens! Want dadelijk valt het op, hoe het Franse grensplaatsje bij het Vlaamse afsteekt. Hier, vrolijke, lichte, frisse kleuren; daar, slechts even over de rivier, huizen in donkerrode baksteen, die door de rook van de fabrieksschoorstenen grauwzwart geworden zijn. Zelfs het groen van de bomen schijnt er grauw en zwart te worden'.³³ Niet toevallig is 'afsteken' een van de meest frequente werkwoorden in zulke passages.

Veel minder regionaal gedifferentieerd en genuanceerd is het beeld dat Buysse van *Duitsland* schetst. Hier zijn niet de reisindraken bepalend, maar overheersen enkel de oorlogscategorisering. Het is bekend dat Buysse tijdens de oorlog aantoonbare contacten met Duitse vertalers heeft geloochend, uit talloze andere uitlatingen blijkt ook dat nuance nauwelijks mogelijk was. Bovendien worden telkens weer de nationale categorieën gehanteerd, bijvoorbeeld wanneer hij, naar aanleiding van zijn eerdere *HP*-stukje 'De haar', schrijft dat wat

(27) J. Leetsen, 'Imagology. History and method', in M. Beller en J. Leetsen (red.), *Imagology. The Cultural Construction and Literary Representation of National Characters*, Rodopi, Amsterdam/New York, p. 17-32, p. 25.

(28) L. van Doorslaet, 'Cyril Buysse en de automobiel', in Cyril Buysse, *Reizen van toen. Met de automobiel door Frankrijk*. Samengesteld door Luc van Doorslaet, Manneau, Antwerpen/Amsterdam, 1992, p. 7-22.

(29) L. van Doorslaet, 'Cyril Buysse en de automobiel', p. 14.

(30) Cyril Buysse, *Reizen van toen*, p. 265.

(31) Cyril Buysse, *Reizen van toen*, p. 171.

(32) Cyril Buysse, *Reizen van toen*, p. 208.

(33) Cyril Buysse, *Reizen van toen*, p. 204.

ze 'ons aangedaan hebben, abominabel [is], nooit meer uit te wissen, nooit te vergeven en nog minder te vergeten. [...] Haat kan men door gevoel of redenering overwinnen. Afgrijzen laat zich niet beredeneren noch door rede overwinnen'.³⁴ Het beeld van het Pruisische militarisme en de recente herinnering aan de vernielingen tijdens de oorlog, zijn allesbepalend. Dat is niet onbegrijpelijk. Tegelijkertijd valt het op dat de minst genuanceerde stereotypingen voorkomen in de journalistieke teksten. Uit recent onderzoek blijkt dat journalistiek discours zich makkelijker leent tot stereotypering. Twee Amerikaanse communicatiewetenschappers hebben bijvoorbeeld vastgesteld dat journalistieke stukken erg vaak nationale clichés verspreiden, bijna reflexmatig als standaardvalschoek: 'Stereotyping is likely to function by default, a process psychologists call *automaticity*'.³⁵ Het is een kenmerk dat je dus ook bij Buysse terugvindt. Met meer afstand en door een filter van literaire verwerking, is de auteur wel in staat tot meer nuancering. Zoals in de late roman *De schandpaal* (1928), waar in hij twee types uitwerkt door alweer een contrast: de goede versus de slechte Duitser.³⁶

Ook Buysse beeldvorming over *Engeland* wordt, net als dat over Duitsland, heel sterk gedetermineerd door de oorlogservaringen. Je vindt relevante passages daarover vooral in *Van een verloren zomer* (1917) en in het reisverhaal *Reizen in oorlogstijd* (1916), over zijn twee overtochten naar Engeland tijdens de oorlog. In deze werken komt eigenlijk uitsluitend Londen aan bod, dat dan als pars pro toto voor Engeland staat in de beeldvorming. Het beeld over Londen bestaat uit tegengestelde extremen. Enerzijds is er opnieuw de afkeer van Buysse voor de in zijn ogen al te frivole en bijgevolg decadente stradslegantie: 'mooie, elegante dames, die de grenzen schijnen te zoeken tot waar een mooie, elegante dame zich kan of mag decolleteren; muziek, champagne, dans en vrolijkheid, een leven van frivoliteit'.³⁷ Alleen al het feit dat dezelfde beoordelingskenmerken terugkomen als bij de evaluatie van Parijs, toont aan dat het hier vooral

om de socio-culturele tegenstelling stad-platteland gaat. En niet om nationale kenmerken, ook al stelt Buysse ze zo voor. De auteur zet deze frivoliteit graag ook af tegen de oorlogsomstandigheden, 'het lijden en de rampen, die ook het Engelse volk reisteren'.³⁸ Tegenover de frivoliteit plaatst Buysse dus ook het andere extreme, de buitengewoon sombere kant van Londen. In een naturalistisch aandoende impressie beklemtoon hij de verlatenheid en de dood, met zwart als toonaangevende kleur.

De raciale termen komen opnieuw aan bod wanneer Buysse de soldaten van de Commonwealth beschrijft, zoals de Canadezen of de Australiërs. Dat gebeurt vaak gedeeltelijk in contrast met de Engelsen. Dan ziet de auteur 'een levende staalkaart van de talrijke volkerentypes, die de koloniën bewonen'.³⁹ Het valt Buysse op hoe beperkt de sociale omgang tussen de verschillende nationaliteiten is. Maar hetzelfde ziet hij ook al binnen de categorie van de Europese volkeren. Opmerkelijk daarbij is dat hij de subcategorie 'Belgen en Fransen' afzet tegen de Engelsen, waarbij de gereserveerdheid van 'de Engelman' sterk wordt beklemtoon: 'De levensopvatting en de mentaliteit van die rassen is al te sterk verschillend. De Engelman is een en al uiterlijke reserve en correctheid. De Belg en de Fransman zijn hem te uitbundig en misschien ook wel, volgens zijn begrippen van wellevendheid, ietwat te ongemamierd, te vulgair'.⁴⁰ Dit sluit duidelijk aan bij het in de imagologie beschreven stereotype van de Engelse gentleman. Maar het blijft opvallend dat Buysse twee andere nationaliteiten tot één geheel samenvoegt om die tegenover de Engelse te plaatsen.

Conclusie

Dit overzicht heeft aangetoond dat Buysse nationale categorieën op de meest geschakeerde en genuanceerde manier hanteert wanneer hij een land goed kent. De grootste veralgemeningen en stereotyperende representaties zijn te vinden over Duitsland en Italië, gedeeltelijk ook over Engeland, landen waar hij veel minder vertrouwd mee was dan bijvoorbeeld Frankrijk of Nederland. In die laatste gevallen bouwt

(34) J. van Parys, *Het leven, niets dan het leven*, p. 553.

(35) D. Lasorsa en J. Dai, 'When News Reporters Deceive: The Production of Stereotypes', in *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 84 (2007) 2, p. 281-298, p. 281.

(36) Zie ook J. van Parys, *Het leven, niets dan het leven*, p. 534.

(37) Cyriel Buysse, *VW 6*, p. 389.

(38) Cyriel Buysse, *VW 6*, p. 389.

(39) Cyriel Buysse, *VW 6*, p. 717-718.

(40) Cyriel Buysse, *VW 6*, p. 721.

hij veel regionale variatie in, tot verschillen tussen steden en wijken toe. Zo'n variatie komt dan in de plaats van de puur nationale representatie. Zoals in eerdere bijdragen in de *Mededelingen* bekenntoond werd, worden Buysse stereotypen in zijn fictionele werk vaak ge-literariseerd en gefunctionaliseerd. Anderzijds merken we vooral in zijn journalistieke en niet-fictionele aantekeningen, dat die stereotypische categoriseringën heel sterk in zijn denken aanwezig waren. Het zou wat makkelijk zijn om daar vanuit onze eenentwintigste eeuw moraliserend over te doen. Dat heeft niet. Buysse was in dit opzicht heel duidelijk een kind van zijn tijd en hing nationale denkbeelden aan die heel erg conform dat tijdsgewricht waren. Wanneer we uitsluitend de literaire verwerking van de nationale stereotypen bekemtonen, lezen we de voornalige bewoner van het Roze huis misschien al te zeer door een roze bril. De auteur was in deze denkbeelden conformistisch, dat hoeven we niet te verzwijgen. Niks menselijks was Buysse vreemd. Dus ook geen nationale stereotypen.

CYRILLISCH SCHRIFT

door

Peter Theunynck

Van Meeteskonte en Sint-Pietersvuur:
Volkscultuur in het werk van Gyriel Buysse, XXX 93

Vandenbussche, Liselotte, Vandermassen, Griet, Demoor, Marysa en
Braeckman, Johan

Darwin achterna?
Erfelijkheid en evolutietheorie in het oeuvre van Virginie
Loving, XXIII 177

Veckmans, Bart

Echòs in *De Strijd*.
Proeve van een intertekstuele lectuur. Deel 1, XXVII 41

Echòs in *De Strijd*.

Proeve van een intertekstuele lectuur. Deel 2, XXVIII 77

Realia uit Drongen en Meigem in het verhalend proza van Gyriel
Buysse.

Enkele aanvullingen, XXX 109

Verstraete, Heili en Poucke, Piet van
'Zoals het was...' en 'nooit meer zal zijn'.
Buysse in Russische vertaling, XXVIII 23

Verstraeten, Pieter

Buysse in gesprek met d'Oliveira.
Het literaire interview en de constructie van auteursbeelden,
XXIX 39

Waterschoot, Werner

Van elitair boek naar volksuitgave.
Of hoe Vlaanderen ertoe kwam Buysse te lezen, XXVIII 183

... 'Omdat ze van niets beters weten'.
Buysse voor bibliofielen, XXIX 55

Een Buysse-curiosum, XXX 137

MEDEWERKERS AAN DE JUBILEUMEDITIE

Piet Couttenier is emeritus hoogleraar moderne Nederlandse literatuur
(negentiende eeuw) aan de Katholieke Universiteit Leuven en de Univer-
siteit Antwerpen. Schreef samen met Willem van den Berg *Allas is taal
geuorden 1800-1900* (2009). Was van 1989 tot 2012 *hoofdredacteur van
Gezelliana. Kroniek van de Gezellstudie*. Piet.Couttenier@arts.kuleuven.be

Els van Damme is als postdoctoraal medewerker verbonden aan de
Vakgroep Letterkunde (Afdeling Nederlands) van de Universiteit Gent.
In 2012 promoveerde zij op het proefschrift *'Er moet roering komen in
het brouwen'*. *Het literatuurkritische werk van Richard Minne in Voor-
uit* (1933-1965). Ze is bestuurslid van de onderzoeksgroep Tekstreditie
Literatuur in Vlaanderen (UGent) en bezorgde mee reksuitgaven van
Daan Boens, Gyriel Buysse, Albert Bontridder, Ben Cami, Ivo Michiels,
Marcel van Maele en Marcel Wauters. E.VanDamme@UGent.be

Luc van Doorslaer is de directeur van CETRA, het *Centre for Transla-
tion Studies* van de Katholieke Universiteit Leuven. Bovendien is hij als
Research Fellow verbonden aan de universiteit van Stellenbosch (Zuid-
Afrika). Zijn proefschrift behandelde de Duitse vertalingen van het werk
van Buysse. In de laatste jaren spist zijn onderzoek zich toe op de raak-
vlakken tussen vertaling, journalistiek, ideologie en beeldvorming.
Luc.vanDoorslaer@arts.kuleuven.be

Jan Luyssaert studeerde Germaanse filologie aan de Universiteit Gent en
is één van de oprichters van de heemkundige kring Het Land van Ne-
vele, waarvan hij vele jaren voorzitter was. Is ereburger van de gemeente
Nevele en bestuurslid van het Gyriel Buysse Genootschap.
jan.luyssaert@gmail.com

Romain John van de Maele is drs. in de algemene cultuurwetenschappen
en publiceerde onder meer *Gyriel Buysse's plattelandswerelden* (2003). [main.vandemaele@gmail.com](mailto:ro-
main.vandemaele@gmail.com)

Yvan de Maesschalck was leraar aan de Europese school van Luxemburg
en Brussel. Is redacteur van *Tieclijn. Jaarboek van het Reynaertgenootschap*.
Hij is redacteur van deze mededelingen. yvan.de.maesschalck@telenet.be